

ПРОФЕСИОНАЛНА ГИМНАЗИЯ ПО ИКОНОМИКА "Д-Р ИВАН БОГОРОВ"

Варна 9027, ж.к "Младост" – 2; ул. Иван Церов"; тел./факс: 052/747-830,
052/504-940; e-mail: pgi_bogorov@abv.bg; <http://pgi-varna.com/>

Утвърдил, İ
Директор:.....
Я.Бакалова

УЧИЛИЩНА ПОЛИТИКА
ЗА СПРАВЯНЕ С ТОРМОЗА И НАСИЛИЕТО В ПГИ „Д-Р
ИВАН БОГОРОВ“ - ВАРНА

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата училищна политика на ПГИ „Д-р Иван Богоров“ е резултат от нарастващата тревожна тенденция на прояви на насилне и тормоз сред децата и учениците и във връзка с необходимостта от прилагането на цялостен подход за обединяване на усилията на учители, родители, ученици и местните институции за превенция и противодействие на насилието и тормоза в училище.

Училищната политика е разработена въз основа на национална законова рамка: Конституцията на Народна република България, Семейен кодекс, Закон за закрила на детето, Закон за предучилищното и училищно образование, „Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище“, утвърден със заповед №РД 09-5906/28.12.2017г. на министъра на образованието и науката.

В първата част на училищната политика се очертават измеренията на насилието и тормоза като се разясняват понятията „насилне“ и „тормоз“, видовете поведенне, които те включват, както и белезите, по които могат да бъдат разпознати. Тази част е информативна и с нея се запознават всички ученици, родители и служители в училището.

Втората част има по-практична насоченост и в нея са включени следните документи:

- Функции и отговорности на Училищния координационен съвет;
- Оценка на ситуацията;
- Принципи, ценности, философия и цели на политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза в училище;
- План-мерки за превенция на ниво клас и на ниво училище;
- План-мерки за интервенция на ниво клас и на ниво училище;
- Мерки за предоставяне на подкрепа на пострадалите;
- Механизъм за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция;
- Ресурсна обезпеченост и повишаване компетенциите на персонала;
- Партньорство с родителите.

**ИЗМЕРЕНИЯ И РАЗПОЗНАВАНЕ НА ФОРМИТЕ
И ПРИЗНАЦИТЕ НА ТОРМОЗ И НАСИЛИЕ
В УЧИЛИЩЕ**

I. ИЗМЕРЕНИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

1. Какво е насилие?

„Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето“.

Психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда“.

Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на СЗО е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото“.

„Пренебрегване“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или лицето, което полага грижи за детето да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Насилието може да бъде от възрастен към дете, между деца, и от дете към възрастен.

2. Какво е тормоз?

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни.

Професор д-р Дан Олвеус определя тормоза като „повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин.“

Тормозът, независимо от това как се упражнява е много сериозно оставящо травматични следи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики:

- злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
- извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира;
- повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилване.

Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат описани като:

Физически тормоз – например, блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, сплъване, затваряне в някое помещение;

Вербален тормоз – словесни изрази, които имат за цел унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Включва подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди;

Психически тормоз – например, подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;

Социален тормоз – например, избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране;

Сексуален тормоз – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накарняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унижителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и

подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилie.

Кибернасилне и кибертормоз - насилie и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материални, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на дете с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др.

Един от признаците, че ученик може би е жертва на кибертормоз, е рязката смяна на настроението и поведението му при използване на интернет или при получаване на обаждане по мобилен телефон-например детето става мълчаливо и боязливо.

Ако дете е въввлечено в рискована ситуация онлайн, това винаги има своите отражения в реалния му живот. Преживяванията за детето могат да бъдат дори по-унизителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е достъпен до много по-голям кръг хора.

Тормозът между деца спада към насилнето над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето. Според чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила надетето, всяко дете има право на закрила от насилне и всеки, на когото станеизвестно за дете, преживяло насилie, е длъжен да сигнализира органите позакрила.

Какво е инцидент?

3.Какво е инцидент?

Инцидент е всяко травматично събитие за дете, вследствие на което е наличен риск от увреждане на неговото физическо и/или психическо здраве.

Дете в риск, по смисъла на т.11 от §1 на Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето е:

а) чинто родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чинто родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа;

б) което е жертва на злоупотреба, насилie, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унизително отношение или наказание в или извън семейството му;

в) за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;

г) което страда от увреждания, както и от труднолечими заболявания, констатирани от специалист;

д) за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

II. РАЗПОЗНАВАНЕ НА ФОРМИТЕ И ПРИЗНАЦИТЕ НА ТОРМОЗА И НАСИЛИЕТО ПРИ УЧЕНИЦИТЕ

Конкретни примери, както и разграничаването на нивата на различните форми на тормоз с оглед причиняване на различна по степен вреда, са представени в **Таблица 1.**

Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия.

Физическият тормоз е формата, която възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към нея. Психическият и социалният тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата, от своя страна, нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания. В много случаи социалният и психическият тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолване и други се подценяват и считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие. Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в училище трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите физически форми.

1. Разлики между тормоз и игри и закачки между учениците:

- Ако учениците се закачат, бутат или блъскат или си разменят шегички, като при това се смеят, разменят си ролята и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат внимание, то най-вероятно става дума за игра.
- Ако един от учениците е видимо напрегнат, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролята не се сменят, а другият ученик е в постоянно доминираща

позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най – вероятно става дума за тормоз.

- Ако ученикът не се чувства добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз.
- Ако ученикът, към когото са отправени подигравките, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става дума за тормоз.
- Ако ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.
- Ако дразненето е за нещо, което ученикът не може да промени (височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр.), тогава може да е тормоз.
- Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.
- Ако един ученик е по – силен или по – популярен, по – голям на възраст или по – властен, това може да е тормоз.

2. Разпознаване на тормоза и насилието:

2.1. Един от признаците, че ученик може би е **жертва на кибертормоз**, е рязката смяна на настроението и поведението му при използване на интернет или при получаване на обаждане по мобилен телефон – например детето става мълчаливо и боязливо.

2.2. **Разпознаването на физическото насилие** включва следните физически поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едносрични отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си – учениците смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на ученика и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;

- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени учебни часове и др.

2.3. Разпознаването на психическото насилие включва следните физически и поведенчески показатели:

- ученикът може да стане затворен и изолиран, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведенне и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване; внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на ученика;
- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- психосоматични симптоми.
- наблюдават се промени в навиците или в използването на интернет и социалните мрежи.

2.3. Разпознаването на сексуалното насилие включва както изброената по-горе симптоматика, така и различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възрастова група).

**ФУНКЦИИ И ОТГОВОРНОСТИ
НА УЧИЛИЩНИЯ КООРДИНАЦИОНЕН СЪВЕТ**

ФУНКЦИИ И ОТГОВОРНОСТИ НА КООРДИНАЦИОННИЯ СЪВЕТ

I. Създаване на Училищен координационен съвет за противодействие на тормоза и насилието в училище

Училищният координационен съвет по прилагане на механизма за противодействие на училищния тормоз и насилието се **определя със заповед на директора в началото на всяка учебна година** и има ясни функции и делегирани отговорности.

Съветът се ръководи от заместник-директор по учебната дейност и може да включва в състава си учители, ученици и родители. През учебната 2017/2018 г. УКС на ПГИ „Д-р Иван Богоров“ е в състав:

Председател - Ирена Михова – заместник-директор по УД

и членове: Донка Маринова - училищен психолог

Светла Христова - училищен психолог

Маргарита Драгиева – старши учител

Дора Илиева – старши учител

II. Функции и отговорности на координационния съвет:

1. Планира, проследява и координира дейностите за справяне с тормоза и насилието на ниво училище;
2. Създава и актуализира правила за задълженията на всички служители, свързани със случаите на тормоз и насилие;
3. Обобщава предложенията на класовете и изготвя общоучилищни ценности и правила;
4. В началото и в края на учебната година извършва анализ и обобщаване на резултатите от оценката на тормоза между учениците в училище; Запознава заинтересованите страни с обобщените резултати и обсъжда с тях конкретни мерки и действия;
5. Прави мотивирани предложения до директора с цел подобряване на работата;
6. Обсъжда и приема процедурите за докладване, регистриране и проследяване на случаите на насилие и тормоз;

7. Подпомага класните ръководители с материали или консултации със специалисти, съдейства за организиране на периодични обучения на учителите по темата за насилието;
8. Оказва подкрепа за пострадалите и въввлечените в ситуацията на насилие и тормоз;
9. Документира ситуацията в Дневник за случаите на тормоз и насилие, съобразно класификацията на нивата и предприема съответните действия. Дневникът се въвежда в началото на учебната година като се води и съхранява от училищния психолог;
10. На базата на вписаните ситуации, координационният съвет извършва анализ и оценка на риска Дава становище за индивидуална работа по случай с дете, което се намира в ситуация на риск, предлага мерки и конкретни интервенции като индивидуална, групова работа, оказване на допълнителна подкрепа и др. ;
11. В края на учебната година изготвя годишен отчетен доклад.

ОЦЕНКА НА СИТУАЦИЯТА

3 ОЦЕНКА НА СИТУАЦИЯТА

Оценката и анализирането на ситуацията са от значение за планирането на дейности и изграждането на сигурна образователна среда. Оценката съдържа описание на следното:

- Доколко са запознати заинтересованите страни в училище с темата за насилие и тормоз?
 - Какви видове и форми на насилие и тормоз са разпространени?
 - Колко често се проявяват?
 - Кон са местата, на които най-често се случват?
 - Кон са участниците?
 - Как се е реагирано до момента?
 - Какво трябва да се предприеме, за да бъде реакцията ефективна?
1. Оценката на тормоза в ПГИ „Д-р Иван Богоров“ се организира от ръководството на училището и се осъществява от координационния съвет в началото и в края на всяка учебна година.
 2. При извършване на оценката на ситуацията се използват стандартизирани инструментни, като специални въпросници, анкети, дискусии на цялата училищна общност, фокус групи с ученици, учители и родители и др., които за всяка учебна година се определят от училищните психолози.
 3. Оценката на тормоза се извършва от класните ръководители до 3 седмици от началото на учебната година и до 3 седмици преди края на учебната година.
 4. Резултатите се обработват в десетдневен срок от УКС за ~~справяне с насилието и~~ ~~тормоза.~~
 5. След обобщаване на събраните данни, резултатите от оценката и наличието на проблем се анализират и обсъждат на тематичен педагогически съвет.
 6. Резултатите могат да се обсъдят на родителски срещи и в часовете на класа.

**ПРИНЦИПИ, ЦЕННОСТИ, ФИЛОСОФИЯ
И ЦЕЛИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ
И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ**

4 ПРИНЦИПИ, ЦЕННОСТИ, ФИЛОСОФИЯ И ЦЕЛИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

Превенцията и интервенцията на насилието и тормоза са неизменна част от разработването и прилагането на цялостни училищни политики за:

- подкрепа за личностно развитие на детето и ученика;
- изграждане на позитивен организационен климат;
- утвърждаване на позитивна дисциплина;
- развитие на училищната общност.

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза се основава на споделени ценности, философия, норми, правила и традиции за участие и взаимодействие на директора, педагогическия и непедагогическия персонал, родителите и учениците в изграждането на сигурна среда. Тя се базира на основни принципи и положения, съдържа цели, стратегии, очаквани резултати и отговорности за всички участници в процеса на училищното образование.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ:

- Създаване на позитивна култура и климат в училище за подкрепа за личностно развитие на учениците;
- Повишаване на осведомеността на всички участници в процеса на училищното образование, че насилието е непремливо поведение;
- Разработване на система за превенция, която създава условия за превантивна работа с класа и включва учениците в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, възпитават уважение и толерантност към различията;
- Създаване на система за интервенция, разработване на съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз;
- Създаване на система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуациите на насилие и тормоз;

- Развиване на устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с външни за училището служби, организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства;
- Създаване на механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

СПЕЦИФИЧНИ ПРИНЦИПИ:

- Позитивна култура и климат, които:
 - приемат различието и разнообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование;
 - дават възможност за развитие на сигурна среда, в която учениците открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието
 - насърчават взаимоотношенията на уважение сред цялата общност;
- Ефективно лидерство;
- Прилагане на цялостен институционален подход;
- Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците от тях;
- Подкрепа и мотивиране на учениците и служителите и изграждане на капацитет за справяне с насилието;
- Въвеждане на образователни стратегии и дейности, които изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие и развиват емпатия и уважение сред учениците;
- Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;
- Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за осигуряване на по-сигурна среда;
- Партньорство с родителите;
- Непрекъсната оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Ние ще работим за успешно намаляване на тези фактори, които са свързани със средата в самото училище и които допринасят за проявата на насилие и агресивни модели на поведение като насочим усилията си към:

- **Възпитаване у учениците на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;**
- **Подобряване на физическата среда, която не съдържа предпоставка за изява на агресивно поведение, и в същото време създава условия за формирането на класа като общност;**
- **Работа с нагласите към ученето, които намаляват съревнователния елемент между учениците за сметка на екипната работа и споделяне на проблеми в общността на класа, както проектно-базирано обучение и изнесени дейности;**
- **Последователни стъпки за разбиране на последиците от насилието и тормоза и мерки за подкрепа на учениците за справяне с неприемливото поведение, които не наблягат на санкцията.**

Ние ще работим за успешно намаляване на тези фактори, които са свързани със средата в самото училище и които допринасят за проявата на насилие и агресивни модели на поведение като насочим усилията си към:

- **Възпитаване у учениците на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;**
- **Подобряване на физическата среда, която не съдържа предпоставка за изява на агресивно поведение, и в същото време създава условия за формирането на класа като общност;**
- **Работа с нагласите към ученето, които намаляват съревнователния елемент между учениците за сметка на екипната работа и споделяне на проблемн в общността на класа, както проектно-базирано обучение и изнесени дейности;**
- **Последователни стъпки за разбиране на последиците от насилието и тормоза и мерки за подкрепа на учениците за справяне с неприемливото поведение, които не наблягат на санкцията.**

**ПРИНЦИПИ, ЦЕННОСТИ, ФИЛОСОФИЯ
И ЦЕЛИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ
И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ**

ПРИНЦИПИ, ЦЕННОСТИ, ФИЛОСОФИЯ И ЦЕЛИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

Превенцията и интервенцията на насилието и тормоза са неизменна част от разработването и прилагането на цялостни училищни политики за:

- подкрепа за личностно развитие на детето и ученика;
- изграждане на позитивен организационен климат;
- утвърждаване на позитивна дисциплина;
- развитие на училищната общност.

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза се основава на споделени ценности, философия, норми, правила и традиции за участие и взаимодействие на директора, педагогическия и непедагогическия персонал, родителите и учениците в изграждането на сигурна среда. Тя се базира на основни принципи и положения, съдържа цели, стратегии, очаквани резултати и отговорности за всички участници в процеса на училищното образование.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ:

- Създаване на позитивна култура и климат в училище за подкрепа за личностно развитие на учениците;
- Повишаване на осведомеността на всички участници в процеса на училищното образование, че насилието е неприемливо поведение;
- Разработване на система за превенция, която създава условия за превантивна работа с класа и включва учениците в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознаят с различните форми на насилие и тормоз, възпитават уважение и толерантност към различията;
- Създаване на система за интервенция, разработване на съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз;
- Създаване на система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуациите на насилие и тормоз;

- Развиване на устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с външни за училището служби, организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства;
- Създаване на механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

СПЕЦИФИЧНИ ПРИНЦИПИ:

- Позитивна култура и климат, които:
 - приемат различieto и разнообразieto и се базират на принципите на приобщаващото образование;
 - дават възможност за развитие на сигурна среда, в която учениците открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието
 - насърчават взаимоотношенията на уважение сред цялата общност;
- Ефективно лидерство;
- Прилагане на цялостен институционален подход;
- Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците от тях;
- Подкрепа и мотивиране на учениците и служителите и изграждане на капацитет за справяне с насилието;
- Въвеждане на образователни стратегии и дейности, които изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие и развиват емпатия и уважение сред учениците;
- Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;
- Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за осигуряване на по-сигурна среда;
- Партньорство с родителите;
- Непрекъсната оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

**ПЛАН-МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ
НА НИВО КЛАС И НА НИВО ИНСТИТУЦИЯ**

ПЛАН-МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НИВО КЛАС И НА НИВО ИНСТИТУЦИЯ

Цялостната политика се реализира на равнище училище и на равнище клас, като на всяко едно от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

Превенцията на насилie и тормоз включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилieто. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище клас, например създаване на правила и отношения в класа, морално възстановяване на щета, тематични дискусии, регулярно провеждани в часа на класа или по друго време. Дискусиите са възможност в класа да се поставят за обсъждане въпроси, които вълнуват или смущават учениците, като по този начин се създава пространство за мислене и отработване на агресията чрез говорене, разиграване на ситуации, тяхното обсъждане и осмисляне и развиване на нови умения и модели за ненасилствени отношения и поведение.

I. ДЕЙНОСТИ по превенция на равнище институция

1.1. Създаване на етичен кодекс на училищната общност съгласно ЗПУО.

Етичният кодекс на училищната общност включва всички участници в училищното образование.

1.2. Създаване на единни училищни правила, които да стават част от Правилника на дейността на гимназията. Този процес се състои от две стъпки:

- Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас.
 - Обобщаване на правилата на ниво училище и вписване в Правилника за дейността на институцията.
- УКС за справяне с насилieто и тормоза, съгласувано с класните ръководители обобщава всички предложения за правила на поведение и ценности, направени от класовете и формулира общоучилищни ценности и правила, които стават част от училищната политика.

- УКС за справяне с насилието и тормоза, съгласувано с класните ръководители договаря единен механизъм с ясно разписани отговорности, за предотвратяване и реагиране при проява на тормоз и насилие в гимназията.
- Комисията за актуализиране на Правилника за дейността на гимназията при необходимост разработва предложения за промени в него, произтичащи от настоящия механизъм, предлага ги за обсъждане и приемане на ПС.
- Администраторът на училищния сайт отговаря за запознаване на училищната общност с настоящия „Механизъм за противодействие на тормоза“ като публикува всички документи в сайта.
- Всички педагогически специалисти в училище предлагат на УКС мерки за изработване на процедура за усъвършенстване на система за дежурство с оглед това да бъдат обхванати местата в гимназията, където при етапа на оценка е установено, че се извършва тормоз.
- Председателят на училищната комисия за квалификация, съгласувано с директора предлага планиране на обучения за повишаване на квалификацията на учителите в областта за справяне с училищния тормоз, с критични ситуации и др.
- Провеждане на колективни и индивидуални срещи с цел информиране от класните ръководители „Какво е насилие и тормоз как да го разпознаваме?“
- Сред родители на родителски срещи и в приемното време на класния ръководител;
- Сред ученици в час на класа и в приемното време на класния ръководител;
- Използване на подхода за работа с връстници, които трябва да станат естествените помощници при реализирането на всички видове интервенции, както по отношение на учениците, които са обект на тормоз, така и по отношение на учениците, които упражняват насилие;
- Разработване на мерки за привличане на родителите;
- Осигуряване на реални партньорства с външни на училището служби, организационни и специалисти, предлагащи услуги и програми за превенция и противодействие на насилието и тормоза в училище.

1.3 Запознаване на цялата училищна общност с определението, проявлението и последиците от насилието и тормоза.

1.4 Подобряване на системата от дежурства с оглед недопускане на насилие и тормоз.

1.5 Повишаване на квалификацията на педагогическия персонал за работа с програмите, включително реализиране на специализирани обучения за определени категории от работещите в институцията.

1.6 Информирание и актуализиране на информацията за наличните ресурси в общността.

II. Дейностите за превенция на ниво клас

1. Учениците и учителят създават правила на поведение на класа / описано като първа стъпка от създаването на единни училищни правила/.

Превенцията на равнище клас включва приоритетно обучителни дейности и работа с класа.

2. Обучителни дейности, в които водеща роля има класния ръководител

- При работата на равнище клас се прилагат всички форми на групова работа, дискусии, решаване на казуси, ролеви игри, слоделяне на опит, като се използват възможностите на учебната програма. Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за насилието и тормоза и се работи за формирането у учениците на нагласи и социални умения за здравословно и ненасилствено общуване, емпатия, толерантност и уважение към различията.
- Основни теми могат да бъдат: „Правата на учениците и отговорностите“; „Ценностите- какво са, какви могат да бъдат, как се проявяват в поведението?“; „Какво представляват насилието и тормозът, разпознаваме ли ги, на кого да съобщаваме за случаите на насилие и тормоз?“; „Какви са преживяванията на извършителя, последователите, потърпевшия и наблюдателите?“; „Как се чувстваме, когато видим прояви на насилие и тормоз и какво правим?“.

3. **Използване на подход, ориентиран към учениците, на подхода за работа с връстници, осигуряване на условия за участие на учениците, които да станат естествени помощници при реализирането на дейностите по превенция.**
4. **Провеждане на тематични родителски срещи.**

**ПЛАН – МЕРКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ В СЛУЧАИ
НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ
НА НИВО КЛАС И НА НИВО УЧИЛИЩЕ**

С ПЛАН – МЕРКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ В СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ НА НИВО КЛАС И НА НИВО УЧИЛИЩЕ

Интервенциите еключват отговора на институцията при възникнали ситуации на насилие и тормоз. Това са последователни действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза и се реализират като отчитат индивидуалните потребности на всеки ученик, въввлечен пряко или косвено в ситуацията, като се прилага принципа на най-добрия интерес на ученика.

I. Дейности по интервенция на ниво клас – отнасят се до всички ситуации на насилие и тормоз според приетата класификация (Приложение 1).

1. **Обсъждане между учениците и класния ръководител** с цел изясняване на възникнал проблем, влиянието върху всички участници и свидетели, последствията, както и възможните решения.
2. **Съвместни действия между класен ръководител или учител и психолог** и включване на външни специалисти. Може да се организират допълнителни занятия с целия клас с подкрепата на психолога. За целта би могъл да се покани и външен за училището специалист.
3. **Използване на посредник** при разрешаване на конфликта.
4. **Провеждане на тематична родителска среща.**

II. Дейностите по интервенция на ниво институция

Дейностите по интервенция на ниво институция задължително се включват в Годишния план на училището и се приемат на първия педагогически съвет за учебната година.

Интервенцията на равнище училище включва водене на училищен дневник и процедури за управление на информацията, инициране на работа по случай и насочване на случай към други служби.

1. **Водене на училищен дневник със случай и управление на информацията**

Дневникът със случаи се създава за целите на анализа и планирането на цялостната политика за превенция и интервенция на насилието и тормоза. **В него се документират ситуацията, съответстващи на второ и трето ниво според приетата класификация /Приложение 1/ при което е необходима и намесата на координационния съвет.**

В дневника със случаи се описва следната информация: **дата, клас, участници, вид насилие и ниво, какво е предприето като действие, кои отговорни участници са информирани/институции, органи, родители/, подпис на служителя, който е регистрирал ситуацията и как е приключила ситуацията.**

На базата на вписаните ситуации, **координационният съвет извършва анализ и оценка на риска.** Екипът е отговорен за анализа и разпознаването на ученици, които участват и въвличат в ситуации на тормоз, без значение дали извършват проявите или са пострадали от насилието. Анализът е подчинен на цели за извеждане на необходимост от индивидуална работа по случай с ученик, който се намира в ситуация на риск. Екипът създава процедура за откриване и работа по случай в училище.

Дневникът се съхранява при психолога, определен от директора на училището.

2. Процедури за регистриране, докладване и разглеждане на случаи на насилие и тормоз сред учениците.

Задължение на всеки учител/служител в училището е да се намеси, за да прекрати ситуацията на тормоз, на която е станал свидетел. **Всеки учител и служител, наблюдавал или информиран за ситуация на насилие между деца/възрастни, е длъжен предприеме съответните действия и да информира директора на училището (Второ и трето ниво на тормоз).**

2.1. Действия за информиране и съобщаване от ученици и родители на случаи на насилие и тормоз

- **Дете, обект на насилие и тормоз** – уведомява класния ръководител, дежурния учител или друг учител в училището устно.
- **Дете-наблюдател**- уведомява класния ръководител, дежурния учител или друг учител в училището устно.
- **Родител на дете, участник в случай на насилие и тормоз (обект, наблюдател, извършител)** – уведомява класния ръководител, който от

своя страна (при второ и трето ниво на насилие и тормоз) уведомява директора на училището.

Всеки класен ръководител може да договори с учениците си от класа и други форми и начини за съобщаване на случаи на тормоз в класа.

2.2. Действия в случай на инцидент, който поставя в риск или уврежда живота и/или здравето на ученик.

Учителят или служителят действат в следната последователност:

2.2.1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз

Задължение на всеки служител на институцията е да се намеси, за да прекрати ситуация на насилие и тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от дете, родител или друг служител от училището):

- **В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно;** когато има опасност за живота на детето, неговото здраве и физическия интегритет може да се използва разумна физическа сила под формата на избутване, издърпване, задържане на място.

- **Да не се разпитва веднага за случилото се,** да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. **Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение.** В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло насилието/тормоза и на други деца, защото това може да уронн неговото достойнство. **Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата – свидетели на насилието,** към средата, а не към активните участници и потърпевшите в ситуацията на насилие;

- Когато става въпрос за **първа проява,** която не е тежка по отношение на нанесената вреда, **може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.**

2.2.2. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че **„всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“** и включва съответните действия в тази посока, включени в правилника на училището и етичния кодекс на училището.

- Като първа стъпка **учителят/класният ръководител изслушва ученика**. Не е желателно ученикът да се изслушва съвместно с потърпевшия;

- Ключов момент във възстановяването на щетата е, че **учителят/класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам предлага как ще поправи грешката си**, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и ученикът, който е потърпевш от насилието. Този процес се медира от ангажирания в случая учител/класен ръководител, психолог;

- След изясняване на ситуацията и постигане на договореност, **учителят/класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка**. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Училищният психолог също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;

- При преценка може да бъде насочено към услуги в общността **-насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността**.

3. Действия при инцидент, криза или при повторна ситуация на насилие или тормоз

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на инцидент или криза се следват предписанията от механизма, описани в Приложение 1. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

3.1. При инциденти и кризи се препоръчва работа в групов формат (например работа с цялата група/класа), като кризисна интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Предлага се пространство, в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. **Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от психолога**, а при липсата на такъв специалист веднага да се потърси съдействие от Националната мобилна група за психологическа подкрепа, състояща се от кризисни психолози към МОН, мобилната група или специалист от услуга

в общността или мобилни кризисни психолози от Държавната агенция за закрила на детето.

Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата“ и наказване на „насилника“. **Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание,** особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите;

3.2. Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е учителят/класният ръководител да поговорн с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

3.3. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще уронн достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

3.4. Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

3.5. Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. **Може да му се предложи да поговори с психолога в училище;**

3.6. Препоръчително е да не се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици. При създаване на необходими условия и след съответно обучение на специалистите в училището може да се реализира медиация с цел възстановяване на емоционалната и моралната щета и взаимовръзките между децата.

3.7. Необходимо е ученикът да се наблюдава в следващите дни, за да се уверим как се чувства, и при необходимост отново да се разговаря с него;

3.8. Необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;

3.9. Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на институцията;

3.10. Валидират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на институцията. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;

3.11. Насърчават се отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая;

3.12. При преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността

4.1. Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога или ако няма такъв – от учителя на групата/класния ръководител.

- Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде **пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми** – къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н.
- Насочващият следва да има актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др.
- Важно е **насочването да се направи конкретно и с грижа**, за да могат родителите и детето да се възползват, а не да го прнемат като мярка за наказание.

5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията

- 5.1. Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.
- 5.2. Оказва се помощ в случай, че има пострадал/пострадали.
- 5.3. Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му.
- 5.4. Осъществява се психологическо консултиране/кризисна интервенция.
- 5.5. Уведомяват се родителите на детето.
- 5.6. С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С него задължително разговаря психолог. Последният дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от Педагогическия съвет.
- 5.7. Организира се педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия.
- 5.8. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с детето.

6. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик.

- 6.1. При насилие на възрастен над дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полиция и се свиква Координационния механизъм за дете в риск.
- 6.2. Училището извършва последователни действия – описани в Приложение 3 към механизма и точка V от настоящия документ: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск?
- 6.3. С пострадалото дете разговаря психолог, който прави оценка и изготвя становище.

III. МЕРКИ ПРИ КРИЗИСНИ СИТУАЦИИ

1. При възникване на кризисната ситуация веднага се уведомява директора/ заместник- директора на училището.

2. При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане“ (Отдел „Закрила на детето“ – ОЗД) и/или полицията.

3. Действията на ниво институция се предприемат от директора/заместник-директора.

4. При възникване на кризисна ситуация или получен сигнал за ученик, жертва или в риск от насилие, УКС се събира в рамките на 24 часа и съставя индивидуален план за кризисна интервенция.

IV. КОГА, КОЙ И КЪДЕ МОЖЕ ДА ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

/Приложение 3 от механизма/

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето (чл. 7, ал. 1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи. Съгласно ал. 2 „Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна“.

2. Кой подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

При идентифициране на случаи на насилие и тормоз на деца/ученици в училището директорът на институцията следва да бъде незабавно уведомен. От страна на институцията сигналът се подава от директора.

3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

3.1. Към Държавната агенция за закрила на детето функционира **Национална телефонна линия за деца 116 111**, която работи 24 часа в денонощието. Линията е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакъв въпроси и проблеми,

свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействиене и професионалисти.

3.2. В случаи, касаещи **насилие и тормоз в интернет** (кибернасилие и кибертормоз), сигнал може да се подава към Националния център за безопасен интернет. Към центъра функционира консултативна линия, отворена в работните дни между 10 и 16 часа на **телефон 124 123**, имейл helpline@online.bg и чат в сайта www.safenet.bg. Консултациите на линията са анонимни и на нея могат да се свързват както деца, така и професионалисти и родители.

3.3. Сигнал може да бъде подаден и към националния **телефон за спешни повиквания: 112**.

**ПРОЦЕДУРИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ПРИ РАЗЛИЧНИТЕ НИВА НА ТОРМОЗ**

СХЕМА ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ В СЪОТВЕТСТВИЕ С НИВАТА НА ТОРМОЗ

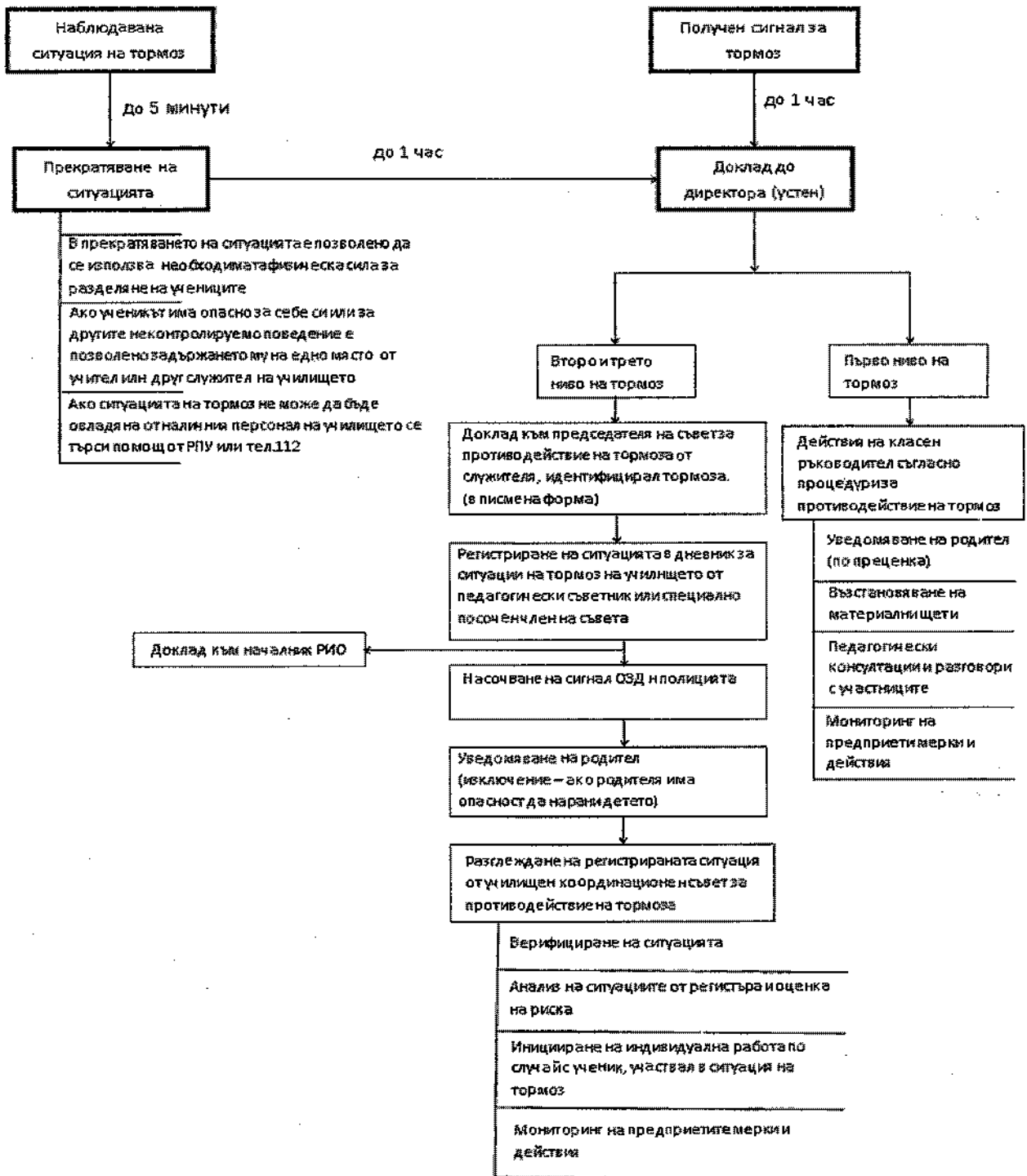

Таблица 1

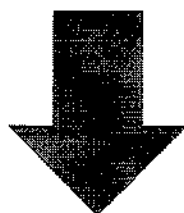
ПЪРВО НИВО - НИСКО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА	ОТГОВОР НА УЧИЛИЩЕТО	ДОКУМЕНТАЦИЯ
• Форми на физически тормоз са например: леко удряне, бутане, шипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост.• Форми на вербален тормоз са например: подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди, нецензурни/непринлични коментарн;• Форми на психически тормоз са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругаене, клеветене, измисляне на прякори.• Форми на социален тормоз са : подмятане на коментари, подиграване, изключване от групови или съвместни дейности, фаворитизация/предпочитания,• Форми на сексуален тормоз са: показване на непринлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст.• Форми на кибертормоз са например: обидни обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS,	На първо ниво, по правило, действията се предприемат автономно от класен ръководител или учител заедно с родител, като се предприема педагогическа работа – индивидуално, за група ученици или за целия клас. При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват. По изключение, ако насилственото поведение се повтаря, педагогическата работа не дава резултат, последствията са по-сериозни, ако се касае за насилие от страна на група към индивид или ако едно и също дете или ученик бива тормозено нееднократно в ситуации, класифицирани като първо ниво, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от нива две или три.	Ситуациите от първо ниво не се регистрират в Дневника за случай.

съобщения в социалните мрежи и др.		

**ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ПРИ ПЪРВО НИВО НА ТОРМОЗ**

Действията се предприемат автономно от класен ръководител

или учител заедно с родител.

Първа стъпка: Верифициране на подозрение или откриване на ситуация на тормоз-
подробно информиране за случилото се от всички участници.

Втора стъпка: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички
участници

Трета стъпка: Уведомяване на родител.

Четвърта стъпка: Консултации - предприемане на индивидуални разговори с
участниците.

Пета стъпка: Мерки и действия от страна на класен ръководител - намиране на
решение, което удовлетворява страните и служи за пример на
наблюдателите.

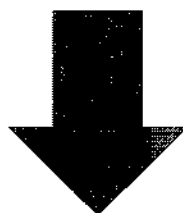
Шеста стъпка: Мониторинг на предприетите мерки и действия.

ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ ВА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ ИЛИ НАСИЛИЕ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДСТВИЯ - ТОРМОЗ	ОТГОВОР НА УЧИЛИЩЕТО	ДОКУМЕНТАЦИЯ
• Форми на физически тормоз: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол, дърпане за уши или коса. • Форми на вербален тормоз са: подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди; • Форми на психически тормоз са: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация. • Форми на социален тормоз са например: интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване. • Форми на сексуален тормоз са: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози. • Форми на кибертормоз са : непоискано заснемане и	На второ ниво действията се предприемат от класен ръководител заедно с психолог, представител на координационния съвет и задължително участие на родител, като се уведомява директорът. Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, трябва да се уведоми директорът, който следва да се обърне към Отдела за закрила на детето. По преценка се подава сигнал до полиция и/или ОЗД. Координационният съвет прави оценка на риска и може да даде становище за инициране на работа по случай.	Ситуациите от второ ниво се описват в Дневника за случаи на тормоз и се предприема работа по случай. Възстановяване на щети при наличие на такива.

разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с влогове, блогове, форуми, социални мрежи заснемане и разпространение без разрешение, унижителни за детето снимки, видео, кражба на профил и използване на език на омраза и др.		

**ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ПРИ ВТОРО НИВО НА ТОРМОЗ**

Действията се предприемат от **класен ръководител** заедно с **психолог**, **представител на Координационния съвет** и задължително участие на **родител**, като **се уведомява директорът**.

Първа стъпка: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.

Втора стъпка: Учителят/класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие.

Всеки служител, който е станал свидетел на насилието, може да подаде сигнал към ОЗД.

Трета стъпка: Учителят/класният ръководител съобщава на Координационния съвет за случая и по преценка директорът подава сигнал от името на институцията до ОЗД и/или полицията и се инициира работа по случая.

Четвърта стъпка: Уведомяване на родител.

Пета стъпка: Мерки и действия – работа на Координационния съвет – анализ на ситуацията от регистъра и предприемане на работа по случая.

Шеста стъпка: Проследяване на предприетите действия.

Таблица 3

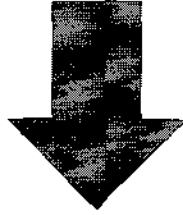
ТРЕТО НИВО - СИСТЕМНА ЗЛОУПОТРЕБА И СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО, ЗА КОИТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА	ОТГОВОР НА УЧИЛИЩЕТО	ДОКУМЕНТАЦИЯ
• Форми на физически тормоз са: сбиване, задущаване, събаряне,	На трето ниво, по правило, уведомяването на ОЗД и/или органите на полицията става	Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в

причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температурни и заплашване с оръжие. • Форми на психически тормоз са: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, клетви, които накарняват сериозно достойнството, публично унижение, ограничаване на движението, склоняване за употреба на наркотични и други психотични вещества, включване в деструктивни групи и организации, изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на затворени групи (банди), последиците от които нараняват други. • Форми на сексуален тормоз са : съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или	незабавно от служителя на училището, идентифицирал тормоза. Действията на ниво училище се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организационни и услуги (центрове за социална работа здравни центрове, отдел закрила на детето, полицията и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да информира ОЗД, ЦСР /или полицията. При материална щета се съставя Протокол за възстановяване на щетата.,	Дневника за случаи на тормоз, като по тях се предприема интензивна работа по случая включваща всички участници, правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със Закона за закрила на детето, Наредбата за приобщаващо образование, Закона за предучилищното и училищното образование.

принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение. • Форми на кибертормоз : повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, заснемане на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки и видео на детска порнография.		

**ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ
ПРИ ТРЕТО НИВО НА ТОРМОЗ**

Действията на ниво училище се предприемат от **директора** заедно с **Координационния съвет** със задължителното участие на **родител и компетентни власти, организации и услуги** (центрове за социална работа здравни центрове, ОЗД и др.).

Първа стъпка: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.

Втора стъпка: Учителят/класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилне. Незабавно се уведомява директорът и се подава сигнал към ОЗД и/или на органите на полицията.

Трета стъпка: Уведомяване на родител.

Четвърта

стъпка: Консултации – предприемане на индивидуални разговори с участниците.

Пета стъпка: Мерки и действия от страна на Координационния съвет, интензивна работа по случая, информиране и насочване към други служби и /или услуги от страна на директора. Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с детето или ученика, институцията установява връзка с тези организации или услуги и синхронизира дейностите.

Шеста стъпка: Проследяване изпълнението на предприетите мерки и действия.

**МЕРКИ ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ПОДКРЕПА
НА ПОСТРАДАЛИТЕ**

7 МЕРКИ ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ПОДКРЕПА НА ПОСТРАДАЛИТЕ

МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА

1. Осигуряване на педагогическа, психологическа и правна помощ на учениците, родителите по проблеми, свързани с отглеждането, възпитанието и обучението на децата.
2. Социална подкрепа и насочване към центрите за социална рехабилитация и интеграция за справяне с конфликти и кризи в отношенията.
3. Предоставяне на полицейска закрила от специализираните органи на Министерството на вътрешните работи в сътрудничество с органите по Закрила на детето.

НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

1. Разпознаване на тормоза от страна на учителя.
2. Прекратяване на ситуация на тормоз.
3. Подход за възстановяване на щетата.
4. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилie или тормоз.
5. Насочване на ученика и неговите родители към програми и услуги в общността.
6. Действия при насилie на дете/ученик срещу член на екипа на институцията.
7. Действията при насилie на възрастен срещу дете/ученик.

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилie е част от цялостната политика на училището срещу насилieto. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата училищна общност, за да бъде максимално ефективна.

1. Разпознаване на тормоза от страна на учителя

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои – от самите ученици. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, в които не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между учениците. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на учениците, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Това би спомогнало за правилна оценка на ситуацията:

2. Прекратяване на ситуация на тормоз

Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от ученик, родител или друг служител от училището):

2.1. В случай на физически тормоз учениците трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно;

2.2. Да не се разпитва веднага за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и ученика, който е потърпевш, особено в присъствието на детето, което е нанесло тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към учениците-свидетели на тормоза, към средата, а не към участниците в ситуацията на насилие;

2.3. Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

3. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази

посока. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с цялата ученическа общност, включително и с учениците, и да бъде част от политиката на училището. Възстановяването на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за непремливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с ученика, който е извършил насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре подходът да се приложи от класния ръководител, училищния психолог на ученика. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държането си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде санкциониран:

3.1. Като първа стъпка класният ръководител изслушва ученика. Желателно е ученикът да не се изслушва съвместно с потърпевши ученик;

- Ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевши от тормоза. Този процес се осъществява от класния ръководител или училищния психолог;

3.2. След изясняване на ситуацията и постигане на договореност, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на учениците и дава обратна връзка. Класният ръководител може да потърси съдействието и от другите учители, които също да наблюдават поведението на учениците и да реагират своевременно. Училищният психолог може да подпомогне работата на учителя като наблюдава ученика във взаимоотношенията му с другите ученици и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;

3.3. При преценка, ученикът може да бъде насочен към услуги в общността.

4. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на тежък инцидент се следват предписанията от механизма, описани в *Таблица 1*. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

4.1. При тежки инциденти се препоръчва работа в групов формат (например работа с целия клас), като кризисната интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. По този начин се осигурява пространство, в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от училищния психолог.

Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата“ и наказване на „насилника“. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че ученикът, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а ученика, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите. Липсата на емпатия е една от основните причини, поради която се упражнява тормоз;

4.2. Работата с деца/ученици, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена **към формиране на умения за справяне с подобно поведение**. Важно е класният ръководител да поговори с ученика, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

4.3. **Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете**, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

4.4. Необходимо е да се подчертае **поверителността на разговора**, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

4.5. Детето трябва да почувства **доверие и сигурност за споделяне**, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с училищния психолог;

4.6. **Препоръчително е да не се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието**, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;

4.7. **Ученикът трябва да се наблюдава в следващите дни**, за да се уверим как се чувства и при необходимост отново да разговаряме с него;

4.8. **Необходимо е да се работи с наблюдателите** не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;

4.9. **Наблюдателите не се отстраиват**, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;

4.10. **Валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището**. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;

4.11. **Насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая**. Насърчаване за грижа спрямо тормозеното дете. При преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

5. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността

5.1. Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога или от класния ръководител.

5.2. Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми – къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н. Училището следва да има актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за

обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др.

5.3. Важно е насочването да се направи конкретно и с грижа, за да могат родителите и детето да се възползват, а не да го приемат като мярка за наказание.

6. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията

6.1. Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.

6.2. Оказва се помощ в случай, че има пострадал/и.

6.3. Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му.

6.4. Осъществява се психологическо консултиране.

6.5. Уведомяват се родителите на детето.

6.6. С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С него задължително разговаря психолог. Последният дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от педагогическия съвет.

6.7. Училището организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с детето.

7. Действия при насилие на възрастен срещу дете/ученик

7.1. При насилие на възрастен към дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полицията и се свиква Координационния механизъм за дете в риск.

7.2. Училището извършва последващи действия – описани в Приложение 2: Кога, кой, къде може да подава сигнал за дете в риск.

7.3. С пострадалото дете разговаря психолог или педагогически съветник, който прави оценка и изготвя становище.

8. Мерки при кризисни ситуации

- 8.1. При възникване на кризисната ситуация веднага се уведомява директора/ заместник- директора на училището.
- 8.2. При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане“ (Отдел „Закрила на детето“ – ОЗД) и/или полицията.
- 8.3. Действията на ниво институция се предприемат от директора/заместник-директора.
- 8.4. При възникване на кризисна ситуация или получен сигнал за ученик, жертва или в риск от насилие, УКС се събира в рамките на 24 часа и съставя индивидуален план за кризисна интервенция.

9. Кога, Кой и Къде може да подава сигнал за дете в риск? /Приложение 3 от механизма/

9.1. Кога се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето (чл. 7, ал. 1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи. Съгласно ал. 2 „Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна“.

9.2. Кой подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

При идентифициране на случаи на насилие и тормоз на деца/ученици в училището директорът на институцията следва да бъде незабавно уведомен. От страна на институцията сигналът се подава от директора.

9.3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

- 9.3.1. Към Държавната агенция за закрила на детето функционира **Национална телефонна линия за деца 116 111**, която работи 24 часа в денонощието.

Линията е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти.

- 9.3.2. В случай, касаещи **насилие и тормоз в интернет** (кибернасилие и кибертормоз), сигнал може да се подава към Националния център за безопасен интернет. Към центъра функционира консултативна линия, отворена в работните дни между 10 и 16 часа на **телефон 124 123**, имейл helpline@online.bg и чат в сайта www.safenet.bg. Консултациите на линията са анонимни и на нея могат да се свързват както деца, така и професионалисти и родители.
- 9.3.3. Сигнал може да бъде подаден и към националния **телефон за спешни повиквания: 112**.

**МЕХАНИЗЪМ ЗА ОТЧИТАНЕ
НА ЕФЕКТИВНОСТТА ОТ ПРИЛАГАНАТА
УЧИЛИЩНА ПОЛИТИКА**

8 МЕХАНИЗЪМ ЗА ОТЧИТАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА ОТ ПРИЛАГАНАТА УЧИЛИЩНА ПОЛИТИКА

- Изготвени правила за поведение в училище от всеки клас;
- Изработване на етичен кодекс и общи правила за училището;
- Оценка на проблема в началото и в края на учебната година;
- Разработване на програми за групова и индивидуална работа и провеждане на групови занятия от училищните психолози;
- Групова работа, водена от класен ръководител;
- Оценка на риска за всеки участник в ситуация на тормоз от второ и трето ниво, извършвана от координационния съвет на училището;
- Работа по случай, водена от училищните психолози;
- Насочване към външни служби и услуги – от училищните психолози и по решение на директора;
- Повишаване квалификацията на учителите за работа, включително реализиране на специализиран обучення.
- Реализирани партньорства с родителите.
- Годишен отчет за дейността на Училищния координационен съвет.

**НЕОБХОДИМИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА
ПЕРСОНАЛА
И РЕСУРСНА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ**

§ Ресурсна обезпеченост и необходими компетенции за персонала

I. Необходими компетенции за персонала

1.	Познаване на особеностите на юношеската възраст	Педагогически персонал на училището
2.	Познаване на нуждите и потребностите на учениците, в съответствие с възрастта, в която се намират	Педагогически персонал на училището
3.	Умения за интервюиране на ученик	Класен ръководител
4.	Умения за интервюиране на родител	Класен ръководител
5.	Умения за водене на групова работа – етапи на груповата работа, динамика на групата, техники за групова работа	Класен ръководител
6.	Оценка на риска	Членове на координационния съвет
7.	Водене на случай – създаване на екип, оценка, планиране, извеждане на индикатори за напредък, интервенция, проследяване на плана, документиране	Училищен психолог
8.	Умения за разработване на групови и индивидуални програми	Училищен психолог

II. Ресурсна обезпеченост

Училищното ръководство осигурява:

- проучване на необходимостта от повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти в областта на справяне с училищния тормоз и насилието;
- изградени механизми за взаимодействие с различни институции;
- обучени специалисти за интервенция в ситуации на тормоз и насилие;
- информация и материали по темата;
- ежегодни обучения на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза.

**НЕОБХОДИМИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА
ПЕРСОНАЛА
И РЕСУРСНА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ**

Ресурсна обезпеченост и необходими компетенции за персонала

I. Необходими компетенции за персонала

1.	Познаване на особеностите на юношеската възраст	Педагогически персонал на училището
2.	Познаване на нуждите и потребностите на учениците, в съответствие с възрастта, в която се намират	Педагогически персонал на училището
3.	Умения за интервюиране на ученик	Класен ръководител
4.	Умения за интервюиране на родител	Класен ръководител
5.	Умения за водене на групова работа – етапи на груповата работа; динамика на групата; техники за групова работа	Класен ръководител
6.	Оценка на риска	Членове на координационния съвет
7.	Водене на случай – създаване на екип, оценка, планиране, извеждане на индикатори за напредък, интервенция, преглед на плана, досумантиране	Училищен психолог
8.	Умения за разработване на групови и индивидуални програми	Училищен психолог

ПАРТНЬОРСТВО С РОДИТЕЛИТЕ

10 ПАРТНЬОРСТВО С РОДИТЕЛИТЕ

Привличането на родителите е важна част от реализирането на училищната политика и важно условие за нейната ефективност. Родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция, както и в случаите на интервенция.

I. Родителското съдействие в превенцията на насилието и тормоза:

Родителското съдействие в превенцията на насилието и тормоза може да има различни измерения, като включване на:

- **родители - специалисти от областта на помагащите професии** (психолози, социални работници, медиатори, лекарн и др.) или други професии, които могат да бъдат полезни, включително журналисти, спортисти, драматурзи, композитори, музканти, художници, режисьори и други, с чиято помощ могат да се реализират ценни училищни инициативи;

- **родители, които могат да станат посредници** между училището и други организации и институции;

- **родители, които могат да осигуряват ресурси** – в натурални показатели, услуги или финансови средства, за изпълнение на училищните дейности.

II. Включване на родителите в случаите на интервенция:

При включване на родителите в процеса на интервенция се има предвид следното:

- Във всички случаи е необходимо родителите да бъдат **уведомени** за случилото се, както и за предприетите от училището действия за разрешаване на ситуацията;
- Родителите да **не критикуват другото дете** или групата деца, а да се опитат да погледнат на ситуацията през погледа на другата страна;
- Родителите трябва да бъдат запознати, че **критиките, обидите и negliжирането на другото дете или деца от тяхна страна само ще задълбочат конфликта;**
- Разговорът трябва да бъде **проведен на подходящо място, в партньорски взаимоотношения**, като се предостави отворено пространство за споделяне на техните опасения и гледни точки;

- От разговора могат да бъдат **изведени конкретни договорености** кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат;
- **Учителят може да насочи родителите за консултация с училищния психолог** или с други специалисти при необходимост;
- **В случай на отказ** от страна на родителите за съдействие или възпрепятстване от тяхна страна на действията на училището **учителят следва да се обърне към координационния съвет за обсъждане на случая.**